

جمهوری اسلامی ایران
وزارت فرهنگ و آموزش عالی

نگرشی در وضعیت اطلاع رسانی ایران و چند کشور دیگر

بخش اول

اطلاع رسانی در ایران

قسمت سوم :

مروری در نظام اطلاع رسانی ایران

مرکز اسناد و مدارك علمی

تهران - خرداد ۱۳۶۱

بسمه تعالی

پیشگفتار

این گزارش، آخرین قسمت بنفش اول از سلسله گزارشهای طرح "نگارشی در وضعیت اطلاع رسانی ایران و چند کشور دیگر" می باشد که در آن با توجه به نبود ناام ملی اطلاع رسانی، وضعیت اطلاع رسانی و مراکز مدارك و اطلاعات مورد بررسی قرار گرفته است و با اشاره به کوششهای گذشته در راه ایجاد همکاری و هماهنگی بین مراکز اسناد و کتابخانه ها و مشکلات و نارسایی های موجود، نکاتی چند برای تشکیل و برپایی ناام ملی اطلاع رسانی ارائه شده است.

مركز اسناد و مدارك ملی

چند کلمه بعنوان مقدمه

در ایران نظام ملی اطلاع رسانی وجود ندارد. آنچه هست مراکز مدارک و اسناد نامتجانس و گوناگونی است که بطور کلی پراکنده از هم و بدون ارتباط لازم با یکدیگر عمل می کنند و هر چند کوشش هایی در راه ایجاد هماهنگی بین آنها صورت گرفته ولی تاکنون این کوشش ها به نتیجه عملی صحیح و رضایت بخشی نرسیده است.

هدف این جزوه فراهم آوردن جزئی از مواد خام ضروری بمنظور مطالعه و بررسی در جهت تصمیم گیری برای ایجاد نظام اطلاع رسانی در ایران و نحوه تشکیل آن است.

در این نوشته نیست گوشه ای از وضع تحقیق و وضع اطلاع رسانی و سیاست های مربوط به این دو مورد بررسی قرار گرفته آنگاه به بیان تاسیس مراکز اطلاع رسانی در ایران و چگونگی فعالیت ها و خدمات آنها پرداخته شده است. بعد از این موارد، کوشش هایی که در راه ایجاد همکاری و هماهنگی و یکپارچگی بین مراکز اسناد و کتابخانه های تخصصی بعنوان تدارک زیربنای نظام ملی اطلاع رسانی صورت گرفته اجمالاً "مورد بررسی قرار گرفته شد. در فصل دینار، به مشکلات و نارسایی های کنونی در مراکز اسناد و کتابخانه های تخصصی اشاره شده و در آخرین فصل راجع به انزوم و اهمیت نظام ملی اطلاع رسانی و چگونگی تشکیل آن، نکاتی به اختصار یادآوری گردیده است.

بدینگونه نوشته ۶ حاضر شامل پنج فصل است • امید است که این نوشته -همچنانکه اشاره شد بعنوان جزئی از مواد خام لازم برای مطالعه و بررسی در نظام ملی اطلاع رسانی و تصمیم گیری درست و دقیق در مورد آن • با توجه به مقتضیات خاص جامعه ما در زمان حاضر کمکی باشد • انشاء الله

وضع تحقیق و وضع اطلاع رسانی در ایران

۱ - وضع اطلاع رسانی در هر جامعه ای بطور عمده تابع وضع تحقیق در آن جامعه است - هر قدر که در جامعه تحقیق جدی گرفته شود و پیشرفت کند ، بهمان اندازه اطلاع رسانی مورد توجه قرار می گیرد • تا وقتی که مدیران سازمان ها و صنایع در کلیه تصمیم گیری و برنامه ریزی ، خود را نیازمند محققان و نتایج تحقیقات آنان و نیز نیازمند کسب اطلاعات لازم ، نبینند ، کار تحقیق و کار اطلاع رسانی باور کلی به جایی نخواهد رسید • تحقیق به معنای مشاغل امروزی آن ، به صورت رشته های علمی ، فنی و نیز علوم اجتماعی ، نیازمند وسایلی است که از مهمترین این وسایل دسترسی به آخرین اطلاعات و مدارک لازم است و آخرین اطلاعات و مدارک لازم نیز عمدتاً " از طریق مراکز اسناد و اطلاع رسانی بدست می آید •

پس تا وقتی تحقیق نباشد و افراد و سازمانها هم خود را بطور جدی نیازمند "اطلاع" و "مدرك" حس نکنند سخن از سازمان مدارك و اطلاع رسانی هم بطورکلی جدی نخواهد بود بهمین جهت می توان گفت که وضع اطلاع رسانی در هر جامعه تا حدود زیادی تابع وضع تحقیق در آن جامعه است. • حال باید دید که وضع تحقیق در ایران چگونه بوده است:

۲- اشارتی به وضع تحقیق در ایران - برای جلوگیری از اطاله کلام تنها به بیان وضع تحقیق در زمینه علوم اجتماعی پرداخته می شود و در همین محدوده نیز آنچه گفته می شود فقط اشاراتی خواهد بود و بس:

در سال ۱۳۳۷ شمسی موسسه مطالعات و تحقیقات علوم اجتماعی تاسیس یافت. • موسسه مزبور که در دانشگاه تهران تاسیس شد، بتدریج توانست غیر از استادان و محققان دانشگاه تهران، تعداد قابل توجهی از محققان و نویسندگان غیر دانشگاهی را نیز جذب کند. • چند سال پس از تاسیس این موسسه، موسسه های دیگری نیز ایجاد شد که دريك کار خود را مطالعه و تحقیق در زمینه علوم اجتماعی می دانستند. • این موسسه ها بعضی در درون سازمان های اداری و دولت و بعضی

در چهار چوب سازمانی دانشگاهها و تعدادی نیز تا حدی مستقل ولی متکی به بودجه دولت ایجاد شدند (دایر، موسسه توسعه و تحقیقات اقتصادی، موسسه تحقیقات تربیتی، مرکز جمعیت‌شناسی دانشگاه شیراز، موسسه حقوق تطبیقی، موسسه برنامه ریزی ایران و غیره) •

اما واقعیت اینست که در گذشته اگر هم به مراکز تحقیقاتی توجهی می‌شد و این مراکز مورد تشویق قرار می‌گرفتند و اعتباراتی برای آنها منظور می‌شد، مقامات مسئول به تحقیق همواره به چشم امر اوکس و تجملی نگاه می‌کردند و تشویق‌هایشان به‌ناظر فراهم آوردن وجهه، داخلی و بین‌المللی برای خودشان بود • مقامات مسئول بطور کلی به نتیجه تحقیقات توجهی نداشتند • آنها کار خود را می‌کردند و محققان کار خود را • چنین بود وضع تحقیقات در ایران تا پیش از انقلاب اسلامی •

آل - سیاست اطلاع‌رسانی به‌طور عمده تابع سیاست تحقیقاتی است • گفته شد که وضع اطلاع‌رسانی در ده‌جامعه به‌طور عمده تابع وضع تحقیقاتی در آن جامعه است • سیاست اطلاع‌رسانی نیز به‌طور عمده تابع سیاست تحقیقاتی است • محمود " سیاست تحقیقاتی جامعه که مشخص شد و اولویت‌های آن تعیین گردید، سیاست اطلاع‌رسانی

و اولویت های مربوط به آن نیز مشخص می شود . پس بنابراین باید دید که سیاست علمی و تحقیقاتی ایران تا پیش از انقلاب چگونه بوده است .

۴- سیاست تحقیقاتی در ایران - دولت با تاسیس وزارت علوم و آموزش عالی (در سال ۱۳۴۷) اعلام کرد که به پژوهشهای علمی در کشور کمک خواهد کرد و با اتخاذ سیاست علمی و تحقیقاتی درست ، امر پژوهش را در تمام رشته ها رواج خواهد داد و موانع را از سر راه بر خواهد داشت اما این وزارتخانه با تاسیس موسسه تحقیقات و برنامه ریزی علمی و آموزش که مسئولیت برنامه ریزی سیاست علمی و تحقیقاتی کشور قانوناً به آن واگذار شد ، نیز نتوانست نام اساسی مهمی در این زمینه بردارد و مسائل بنیادی همچنان حل نشده باقی ماند .

در سال ۱۳۵۰ دولت ، تحقیق را یکی از وظایف اصلی دانشگاهها اعلام کرد و گروههای آموزشی دانشگاههای مختلف ، این امر را در شرح وظایف خود آوردند . در سال ۱۳۵۱ در وزارت علوم و آموزش عالی دفترى به نام " دفتر ترویج و انتشار " برای اجرای طرحهای پژوهشی "تشکیل شد تا با برنورداری از اعتبارات خاص ، به تشویق پژوهش در کشور اقدام کند .

در سال ۱۳۵۲ " شورای پژوهشهای علمی کشور" تاسیس شد که سمیناری هم تحت عنوان " بررسی مسائل تحقیق در ایران " ترتیب داد . شورای پژوهشهای علمی کشور با ایجاد پنج شورای تخصصی ، پژوهشهای علوم اجتماعی و انسانی را نیز از حوزه های فعالیت خود شمرد ولی عاملی کار این شورا نیز در مجموع موفقیت آمیز نبود . با همه آنچه گفته شد باید دانست که عواملی نظیر افزایش سریع تعداد دانشگاهها و مدارس عالی در ایران ، انتقاد و نارضایتی مردم از کیفیت نازل آموزش عالی ، به وجود آمدن و گسترش کادرهای آموزشی که بعضاً " دارای سابقه کارهای تحقیقاتی در خارج از کشور بودند ، اهمیت قائل بودن رژیم برای ایجاد " پرستیژ " به سود خود ، و بسیاری عوامل دیگر نبود به خود باعث تشکیل تعدادی مراکز تحقیقاتی و مراکز مدارك و اطلاع رسانی در کشور شد و این کاربرد ریح رونق گرفت .

ایجاد مراکز اطلاعات و مدارك و فعالیت های آنها

۱- مرکز مدارك علمی - در واقع آغاز فعالیت اطلاع رسانی در سطح علمی در ایران را می توان با تاسیس مرکز مدارك علمی همزمان دانست . پیتی از آن کتابخانه ها تخصصی و دانشگاهی و نیز مرکز اسناد شرکت نفت وجود داشته است ولی خدمات هر

کدام از کتابخانه‌ها محدود به امکانات و موجودی همان کتابخانه و خدمات مرکز اسناد شرکت نفت مختص محدودی محققان همان شرکت بوده است.

طرح تاسیس مرکز مدارک علمی در اوائل تابستان ۱۳۴۷ به عنوان یکی از طرح‌های وزارت فرهنگ و آموزش عالی (وزارت علوم و آموزش عالی آن زمان) با نام "مرکز اسناد و مدارک علمی ایران" به تصویب رسید. این مرکز از اوائل مهر ۱۳۴۷ کار خود را آغاز کرد و در اردیبهشت ۱۳۴۸ بدینسان تاسیس موسسه تحقیقات و برنامه ریزی علمی و آموزشی با نام "مرکز مدارک علمی" بصورت یکی از مراکز این موسسه درآمد.

۱-۱- هدف - هدف مرکز اسناد و مدارک علمی گردآوری اطلاعات تخصصی در زمینه علوم و علوم اجتماعی از دانش و خارج ایران بمنظور استفاده دانشمندان و دانش پژوهان کشور است.

۱-۲- وایف - برای نیل به اهداف فوق و تأییدی برای مرکز اسناد و مدارک علمی در نظر گرفته شده است که بطور خلاصه عبارتند از:

— گردآوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات علمی در زمینه علوم و علوم اجتماعی —
بمنظور استفاده استادان و دانش پژوهان ایرانی و تاسیس کتابخانه بزرگ علوم و علوم اجتماعی ایران

— کمک به برقراری ارتباط علمی بین دانشمندان و پژوهندگان

— تحقیق و مطالعه در مورد نحوه های گردآوری و ارائه مطالب مورد نیاز

برنامه های پژوهشی کشور در زمینه علوم و علوم اجتماعی

— انتشار فرست ها ، راه نماها ، کتابنامه ها ، مقاله نامه ها و دیگر انتشارات

مرجع جهت تسهیل دستیابی به مدارک

— مطالعه و پژوهش در کلیه زمینه هایی که بتواند در گسترش خدمات

اطلاعات علمی موثر باشد

۱-۲- سازمان - مرکز اسناد و مدارک علمی یکی از مراکز وزارت فرهنگ و آموزش

عالی است . این مرکز شامل بخش ها یا واحد های پنجگانه :

۱- گروه علوم دکومانتاسیون ، ۲- بخش نمایه سازی ، ۳- بخش کتابخانه ،

(۱)

۴- بخش تهیه مدارک ، و ۵- بخش انتشارات است .

۱- درباره و تألیف هر یک از این بخش ها ، تعداد و ترکیب کارکنان ، بودجه مرکز ، خدمات مرکز ، انواع خدمات و دیگر مطالب مربوط به مرکز اسناد و مدارک علمی رجوع فرمائید به نوشتن تحت عنوان " راجع به نظام ملی اطلاع رسانی در ایران " که نسبتاً " جنبه تفصیلی دارد و آنچه در این اوراق آمده است در واقع خلاصه و فشرده همان نوشته است . مطالب مربوط به مرکز اسناد و مدارک علمی در آن نوشته زیرا این عنوان نمایان شده است :

(بته پاورقی صفحه بعد)

۲- تاسیس مراکز اسناد و مدارك جديد - بعد از تاسیس مرکز اسناد و مدارك

علمی ، وبخصوص در سال ۱۳۵۰ و در سالهای بعد از آن مراکز اسناد و مدارك

تازه ای در ایران تاسیس شد . به علاوه تعدادی از کتابخانه های اختصاصی نیز با

توسعه فعالیت هایشان هر يك به صورت نوعی مرکز اسناد درآمدند ، اما کوشش هایی

که در تاسیس این مراکز شد ، بطور کلی پراکنده و بدون ارتباط با یکدیگر و ناگزیر

نمونه های زمانی و مکانی به شرح های مختلف مرکز تعداد کارکنان و ترکیب آنها - بودجه - خدمات و فعالیت های مرکز ، انواع خدمات : خدمات کتابخانه ، تهیه و انتشار کتابشناسی ها ، کتابنامه ها ، مقاله نامه ها و فهرست های موضوعی ، یکپارچه نویسی ، نمایه سازی (Indexing) ، طرح امانت بین کتابخانه ها ، فهرست مشترک نشریه های ادواری موجود در کتابخانه های ایران ، نشریه فنی و آشنا کردن مسئولان به مبانی داری و جنبه های علمی دانش اطلاع رسانی ، تهیه راه نما ها و دستورالعمل ها برای مراکز اسناد و مدارك کشور ، انتشار آثار بعضی از نویسندگان و پژوهشگران خارج از موسسه در زمینه های مربوط به کار مرکز ، فعالیت ها در جهت ذخیره و بازیابی انتشارات دولتی و پایان نامه های دانشجویان ایرانی در دانشگاه های داخل و خارج از کشور ، خدمات مشاوره و راهنمایی ، فعالیت های آموزشی ، برگزاری کنفرانس ها و سمینارها ، خدمات سمعی و بصری ، کمک به ایجاد یا نوسازی یا تقویت مراکز اسناد و اطلاع رسانی کشور ، فعالیت ها و خدمات جدید بعد از انقلاب اسلامی - کوشش در مورد کارکردن شیوه های خدمات اطلاعاتی - آموزش کارکنان - آروم های استفاده کننده - ارتباط و همکاری های بین المللی

با دوباره گامی همراه بوده است. تعدادی از این مراکز با کوشش مرکز اسناد و مدارك علمی تاسیس شده و یا مرکز اسناد و مدارك علمی در کارنوسازی یا تقویت آنها همکاری داشته است از جمله مرکز مدارك و اسناد در: سازمان گمرک، وزارت ارشاد اسلامی، وزارت بهداشت، دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران، دانشگاه بوعلی همدان، موسسه آمار و غیره.

در زیر عنوان چند مرکز اسناد و مدارك تاسیس شده از سال ۱۳۴۷ به بعد با ذکر سال تاسیس آنها ملاحظه می شود:

- آرشیو مرکز آمار ایران، سازمان برنامه و بودجه ۱۳۴۷
- مرکز اطلاعات تکنولوژی مشاوران مهندسی و صنعتی (شرکت سهامی خاص) ۱۳۴۸
- کتابخانه و مرکز اسناد موسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران ۱۳۵۰
- آرشیو گمرک ایران، وزارت امور اقتصادی و دارایی ۱۳۵۲

۰۲ در نوشته ای که در پانویس شماره (۱) به آن اشاره شد، چهار مرکز از مراکز اسناد و مدارك جدید بطور مختصر و بعنوان نمونه معرفی شده است.

ایجاد همکاری و هماهنگی بین مراکز اسناد و کتابخانه های تخصصی

همانطور که در فصل دوم بیان گردید از سال ۱۳۴۷ بعد تعداد نسبتاً زیادی مراکز اسناد و مدارک در ایران تاسیس شد. تعدادی از کتابخانه های تخصصی نیز با توسعه فعالیت خود هر یک بصورت نوعی مرکز اسناد درآمدند. تاسیس این مراکز هم ناشی از نیازهای واقعی جامعه بود و هم ناشی از مصالح و سیاست های خاص مقامات مسئول مملکت. اما از نظر توانائی و کارائی این مراکز باید گفت که برخی از آنها حتی در باره یوب سازمان متبوع خود بسیار ضعیف بوده اند بنحوی که با هیچ ضابطه ای نمی شود آنها را مرکز اسناد نامید. با اینهمه مساله بسیار مهم در کنار مراکز اسناد و کتابخانه های تخصصی ایران را باید در پراکندگی و عدم ارتباط این مراکز با یکدیگر و در نتیجه دوباره کاری آنها جستجو کرد. این مساله ای است که بسیاری از صاحبان اران و محققان ایرانی و خارجی دست اندر کار مسائل دکرمانتاسیون و اطلاع رسانی، از همان آغاز به آن توجه داشته و حل آنها اندقتی اساسی در مورد نامردی دانسته اند. مراکز اسناد و مدارک علمی نیز بنا به این خواست و بنا به تشغیل خود از همان

اوائلی کار در این مورد به فکر چاره افتاد • فعالیت های مرکز مدارك علمی در راه
 تقویت مراکز اسناد و مدارك کشور و ایجاد همکاری و هماهنگی بین آنها بطور کلی از
 دو طریق بوده است • یکی در جهت تهیه راهنماها و دستورالعمل ها و الگوهای
 برای این مراکز بمنظور آگاهی آنها از شیوه های مختلف کار در د کومان تاسیون و کمک به
 آنها در انتخاب شیوه های مناسب و دیگری کوشش مستقیم در جهت ایجاد همکاری و
 هماهنگی بین این مراکز • مرکز مدارك علمی در کوشش مستقیم جهت ایجاد همکاری و
 هماهنگی بین مراکز اسناد و مدارك کشور چهار طرح تهیه کرد و آنها را به مرحله
 اجرا در آورد :

— طرح امانت بین کتابخانه ها

— تهیه فهرست مشترك نشریه های ادواری

— کوشش در ایجاد یا نوسازی یا تقویت مراکز اسناد کشور

— تشکیل شورای هماهنگی مراکز اسناد

در اینجا باید جمله راجع به شورای هماهنگی مراکز اسناد ذکر می شود و سپس

کوشش های دیگری که در این زمینه صورت گرفته است ، مختصرا " بیان می گردد :

۱- تشکیل شورای هماهنگی مراکز اسناد - مراکز اسناد و مدارک علمی بمذکور مورد استفاده قرار گرفتن منابع اطلاعاتی ایران در سطح ملی و بین‌المللی و تدارک زیربنایی دائم ملی اطلاع‌رسانی، در راه ایجاد همکاری و هماهنگی بین مراکز اسناد و مدارک کشور (شامل: یکنواخت کردن یا سازی پذیر کردن روش‌های ذخیره و بازیابی اطلاعات؛ آگاهی و بهره‌گیری مراکز اسناد از فعالیت‌ها و خدمات یکدیگر، اتخاذ روش‌های استاندارد شده مناسب و قابل اجرا، جلوگیری از دوباره کاری، گسترش سازمان و توسعه برنامه‌های براساس شواهد رست و دقت، و مانند اینها) با تجربیاتی که در این زمینه‌ها اندوخته بود، در تیرماه ۱۳۵۰ از نمایندگان مراکز اسناد و مدارک مختلف کشور، دعوت به‌من آورد تا در محل مرکز مدارک علمی گرد آیند. در جلسه‌ای که بشرطابق این دعوت تشکیل شد، مرکز مدارک علمی براساس توصیه‌های "یونی‌سیست" (برنامه جهانی مبادله اطلاعات علمی)، طرح تشکیل شورای هماهنگی مراکز اسناد کشور را ارائه کرد. طرح مورد تصویب قرار گرفت، شورای هماهنگی تشکیل شد و به‌عنوان کمیته ملی ID (فدراسیون بین‌المللی اسناد و کتابخانه‌شناسی) درآمد و با هدف ترمیم و فعالیت بود را آغاز کرد. مرکز مدارک علمی نیز به‌عنوان دبیرخانه شورای هماهنگی تعیین شد.

برای تعیین خط‌مشی و حدود وظایف **شورا** آئین نامه ای مشتمل بر چهار ماده و دو تبصره تدوین و تصویب شد و موافقت آوردید که **شورا** يك گروه کاری در زمینه مسائل زیربنائی دکومانتاسیون بوجود آورد که وابسته به کمیته ملی یونی سیست باشد. • **ضمناً** "مقرر شد که **شورا** مطالعه و اقدام در زمینه آموزش کارکنان مراکز اسناد را مورد توجه جدی قرار دهد تا با تربیت افراد و تشکیل دوره های کوتاه مدت بكمك تمام مراکز اسناد و مدارك علمی کشور، بتوان از نیروی انسانی موجود هرچه بیشتر بهره گیری کرد. •

شورا پس از تشکیل کمیته ملی یونی سیست ایران در سال ۱۳۵۴ از طرف این کمیته رسماً "به عنوان یکی از گروه های فنی کار در مسائل مربوط به سیاست اطلاعات علمی و فنی ایران پذیرفته شد. •

تا شهریور ۱۳۵۵ سیزده مرکز اسناد و مدارك کشور بطور داوطلبانه در **شورا** عضویت یافتند. •

۲- یونسکو و برنامه جهانی مبادله اطلاعات علمی (یونی سیست UNISIST) { در سال ۱۹۷۶ بنابه پیشنهاد کنفرانس عمومی یونسکو و باکوشش و مشارکت **شورا** و

جهانی اتحادیه های علمی (اینسو ICS) تصمیم به مطالعه در زمینه استقرار نوعی برنامه یا شبکه یا نظام جهانی مبادله اطلاعات علمی گرفته شد و نتیجه مطالعات در کنفرانس سال ۱۹۶۷ یونسکو* مورد بحث قرار گرفت.*

در کنفرانس بین الدول (چهارم تا نهم اکتبر ۱۹۷۱) که با شرکت ۸۲ هیئات نمایندگی از کشورهای عضو یونسکو* در مکزیکو در پاریس برگزار شد*، تشکیلات یونیسیست از طرف یونسکو و اینسو پیشنهاد گردید و یکسال بعد در هفدهمین کنفرانس عمومی یونسکو (اکتبر ۱۹۷۲)* موجودیت یونیسیست رسماً اعلام شد و یونیسیست فعالیت خود را در سطح وسیع آغاز کرد.*

در تاریخ ۲۵ ژوئیه ۱۹۷۲ یونسکو طی نامه ای نشریه ای عضو سازمان را به تشکیلات مراکز ملی اطلاع رسانی و نیز به تشکیلات کمیته های ملی جهت هماهنگ کردن همکاری هایشان با برنامه یونیسیست دعوت کرد* همراه نامه دو برنامه راهنما نیز فرستاده شده بود یکی برای تعیین و تأیید و طرز کار مراکز ملی اطلاع رسانی و دیگری در باره* برگزاری کار کمیته های ملی*.

این دعوت با استقبال روبه رو شد همانکه به روند حدود ۸۰ مرکزهای و کمیته ملی

یونی سیست در بیش از ۵۰ کشور تشکیل گردید .

هدف یونی سیست بطور کلی از بین بردن موانعی است که در زمینه مبادله

اطلاعات علمی بین دانشمندان و پژوهندگان تمام کشورهای جهان وجود دارد .

بعبارت دیگر می توان گفت یونی سیست عبارت است از ایجاد و گسترش امکانات مبادله

اطلاعاتی علمی بین دانشمندان و محققان کشورهای جهان و هماهنگ ساختن نظام

گردآوری و اشاعه اطلاعات علمی در سطح بین المللی .

۲- به کوشش مرکز مدارك علمی و با همکاری کمیسیون ملی یونسکو در ایران چنانچه

سرانجام کمیته ملی یونی سیست در ایران با شرکت سیزده وزارتخانه و سازمان تشکیل

شد و مرکز مدارك علمی عده دار امور دبیرانه این کمیته گردید . اساسنامه

اصلاح شده کمیته مشتمل بر سه ماده (هدف ، والیف ، و سازمان) و يك تبصره

و ۱۶ بند در تاریخ ۲۵ خرداد ۱۳۵۶ به تصویب وزارت علوم و آموزش عالی آن زمان

و شورای کمیسیون ملی یونسکو در ایران رسید و کمیته کار خود را شروع کرد .

۳- در تاریخ ۱۳ خرداد ۱۳۵۶ به منظور اصلاح عبارت بود از :

الف - انجام بررسیهای لازم برای تشخیص نیازهای اطلاعاتی

ب - همکاری در تعیین اولویتهای برنامه های اطلاعاتی

پ - کوشش در هماهنگ کردن مراکز موجود اطلاع رسانی بمنافع تسهیل مبادله

اطلاعات علمی و فنی

ت - کمک به ایجاد و توسعه ارتباط بین موسسات و سازمانهای ایرانی با

سازمانهای سایر کشورها

ث - تشکیل دوره های آموزشی و تشکیل مجامع و جلسات مربوط به رعایت

اولویت های برنامه های اطلاع رسانی

۴- سمینار سیاست اطلاعات علمی و فنی در کشور- نمایندگان ایران پس از شرکت در

کنفرانس بین الدول که به منظور بحث درباره زیربنای ملی مراکز اسناد ، کتابخانه ها و آرشیو

در سپتامبر ۱۹۷۴ به دعوت یونسکو در ریاست تشکیل شده بود ، به فکر برگزاری سمیناری

افتادند تا در آن سمینار با شرکت همه سازمانها ، وزارتخانه های ذیربط مملکتی ، مسائل

اطلاع رسانی علمی در ایران ، بطور اساسی مورد بررسی قرارگیرد . مرکز مدارك علمی در

این زمینه کوشش بیشتری داشت . در روزهای هفتم و هشتم چهاردهم بهشت ۱۳۵۶ سمینار

بسیار همکاری یونسکو و یونی سیست ، مرکز مدارك علمی و سازمان برنامه

و بودجه با حضورش نفر از متخصصان برجسته بین المللی در

زمینه دکومانتاسیون و دانش اطلاع رسانی (از اتحاد جماهیر شوروی، ایالات متحده آمریکا، فرانسه و چند کشور دیگر) و با شرکت حدود صد نفر از برنامه ریزان و مقامات مسئول سیاست اطلاعات علمی و فنی و متخصصان و کارشناسان دکومانتاسیون و اطلاع رسانی و کتابداران کشور در محل سازمان برنامه و بودجه تشکیل شد.

در قلمنامه سمینار ضمن تاکید بر نقش و اهمیت اطلاعات علمی و فنی در توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور، از دولت خواسته شده است که توجه فوری به امر فراهم آوردن زمینه لازم و چهارچوب مناسب برای ایجاد و توسعه زیربنای علمی اطلاعات علمی و فنی در ایران مبذول دارد. همچنین از دولت خواسته شده است که به فوریت سیاست کشور را در زمینه اطلاعات علمی و فنی بنحویکه هماهنگی مشخص کرده و این سیاست هماهنگ را بمنزله جزء جدائی ناپذیر سیاست رشد و توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور محسوب بدارد. ایجاد یک واحد رهبری کننده و ستادی برای همه این زمینه ها جزو توصیه های مؤكد سمینار قرار گرفته است. توصیه ها و مواد قلمنامه سمینار را غیر از موارد کلی می توان به دو مورد: ایجاد کانون ملی مرکزی و ایجاد شورای عالی هماهنگی اطلاعات علمی و فنی کشور، خلاصه کرد.

۵- نتیجه کار- کوشش‌هایی که برای ایجاد همکاری و هماهنگی بین مراکز

اسناد و کتابخانه‌های تخصصی، به‌عنوان تدارک زیربنای نظام ملی اطلاع‌رسانی در ایران صورت گرفت - و به قسمتی از این کوشش‌ها اشاره شد - هیچکدام نتوانست مشکلات را بنحوی اساسی حل کند *

فعالیت مرکز مدارک علمی در راه ایجاد همکاری بین مراکز اسناد و طرح تشکیل

شورای هماهنگی که نخستین این کوشش‌ها بود، در عمل فقط شعاع محدودی را در بر گرفت و تنبی‌رات اساسی و بنیادی لازم را نتوانست بوجود آورد. کوشش در دوره‌های بعد که از یک‌طرف با تلاش در جلب حمایت سازمان‌ها و مجامع بین‌المللی، و از طرفی با تلاش در جلب حمایت مقامات بلند پایه ایرانی، همراه بود و هر ریز نیز به رنگی و شکل تازه‌ای درآمد باز نتوانست چیزی را بطور اساسی تنبیر دهد و وضع اطلاع‌رسانی را در ایران سرو سامان بخشد. چرا؟ عوامل ناکامی و عدم توفیق در این امر بسیار است که در این مختصر مجال پرداختن به آنها نیست. به هر جهت دلایل و برنامه‌هایی که در این راه تهیه شده به‌طور کلی یا مناسب و مفید نبوده یا اینکه اجرای آنها با موانعی برخورد می‌کرده است. طرح ایجاد شورای هماهنگی مراکز

اسناد چند سال پس از آغاز اجرا عملاً "متوقف" شد و فعالیت آن به کمترین میزان ممکن تنزل یافت. طرح سیاست اطلاعات علمی در کشور شاید در صورت اجرایی‌توانست، تا حدودی موفق باشد ولی این طرح نیز در اجرا با شکست مواجه شد. سمینار سیاست اطلاعات علمی و فنی در کشور از حاصل بحث و گفتگوهای بسیار به نتایجی دست یافت ولی این سمینار هم در مجموع با همه کوشش‌ها و امیدها و به رغم قطعنامه مفصل آن به نتیجه‌ای نرسید. بدینگونه مسائل و مشکلات اطلاع‌رسانی و دکومانتاسیون در ایران همچنان برجای باقی ماند. در فصل آینده این مشکلات و مسائل با انتشار و فهرست وار مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

مشکلات و نارسائی‌های موجود در مراکز اسناد و کتابخانه‌های تخصصی

۱- نگرانی به کتابخانه در ایران — قبل از پرداختن به این موضوع باید دید که استفاده کنندگان اطلاعات علمی و فنی در ایران بطور کلی همه افراد و گروه‌هایی هستند.

۲- جامعیت استفاده کنندگان از اطلاعات علمی و فنی در ایران را به درستی به سه گروه عمده تقسیم کرده‌اند:

الف - جامعه استفاده کننده در مراکز آموزشی عالی، دانشگاهها، دانشکده ها *

مدارس عالی {

ب - جامعه استفاده کننده در بخش دولتی و واحدهای مربوط به آن

ج - جامعه استفاده کننده در بخش خصوصی

جامعه استفاده کننده در مراکز آموزشی عالی متشکل از کادر آموزشی و دانشجویان

است. * در این جامعه استادان و دانشجویان دوره های بعد از ایسانس دوره های

تخصصی بیتر از دیگران با مسائل تحقیق سروکار دارند و بیشتر از دیگران از اطلاعات

علمی و فنی استفاده می کنند. * آمار بررسیهای گذشته نشان می دهد که بیشترین رقم ^(۳)

محققین کشور را دانشجویان بویژه محققین دانشگاه تهران تشکیل می دهند. منابع

کسب اطلاعات این گروه بطور عمده عبارت است از کتابخانه های دانشگاهی و کتابخانه های

دانشکده ای. *

جامعه استفاده کننده در بخش دولتی متشکل از کسانی است که در واحدهای

۴. سیاست اطلاعات علمی در کشور: بررسی و پیشنهادات. * تهران: موسسه

تحقیقات و برنامه ریزی علمی و آموزشی. * مرکز مدارک علمی، شهر ریور ۱۳۵۵.

۰۱۹۰۰۰۰

برنامه ریزی، علمی، فنی و پژوهشی وزارتخانه ها به کار اشتغال دارند. کتابخانه ها و مراکز مدارکی که در خدمت این سازمانها بوده اند غالباً "به احاطه کمبود منابع، نیروی انسانی کار آزموده، نقص تجهیزات و دیگر نارسائی ها قادر به تدارک اطلاعات دقیق و کافی و ارائه خدمات لازم و مناسب نبوده اند.

جامعه استفاده کننده در بخش خصوصی متشکل از مدیران، برنامه ریزان، متمدیان، کارکنان فنی کارخانه ها و صنایع است. برنامه های پژوهشی و علمی در بخش خصوصی معمولاً "در مقایسه با بخشهای دانشگاهی و دولتی بسیار اندک بوده و به این جهت بهره گیری از اطلاعات علمی و فنی در این بخش در نازلترین سطح محدود بوده است.

همانگونه که اشاره شد، بیشترین رتبه معتقین کشور را دانشگاهیان تشکیل می دهند و منابع کسب اطلاعات این گروه نیز بطور عمده کتابخانه های دانشگاهی و دانشکده ای است. بررسی کارآئی، کیفیت و چگونگی استفاده از این کتابخانه ها تا کنون موضوع بحث برنامه پژوهشی بوده است. نتایج این پژوهشها آشکار می کند که امکانات کتابخانه های دانشگاهی ایران در ارتباط با ضرورت های مطالعات و تحقیقات

طمی ناتوان ، نامچیز و ناکافی است . " بیان نامه مجمع‌العلماء درباره مسائل کتابخانه‌های دانشگاهی " که حاصل گفتگوها و مباحثات قریب ۱۰۰ نفر از اعضای هیاتهای طمی و کتابداران دانشگاهی در دی ماه ۱۳۵۶ بوده است ، نشان‌میدهد که کتابخانه‌های دانشگاهی از توانائی ، کارآئی و تجهیزاتی که مسئولان کتابخانه‌های دانشگاهی باید داشته باشند ، بی بهره‌اند .

از کتابخانه‌های اختصاصی تعداد اندکی سابقه نسبتاً " زیادتری دارند و وضع آنها از لحاظ کیفی تا حدودی بهتر است ولی بقیه با همان نقص‌ها و ضعف‌ها مواجه هستند و بعضی از آنها را چه از نظر کمی و چه از نظر کیفی به زحمت می‌توان کتابخانه نامید .

۲- بیان نارسائی‌ها ، نقایص و مشکلات ۲۲ مرکز اسناد و کتابخانه تخصصی کشور از زبان مدیران و مسئولان همین مراکز و کتابخانه‌ها - یکی از طرح‌های مرکز اسناد و مدارک طمی " علمی شناسائی مراکز اسناد و مدارک و کتابخانه‌های تخصصی ایران " است . طرح اولیه این کار " فهرست مشتمل بر بعضی از مراکز اسناد ، اطلاعات و کتابخانه‌های تخصصی مهم ایران " نام دارد . در این فهرست چنانکه از نام آن

پیدا است، مشتملات، شناسنامه یا هیت، مهمترین مراکز اسناد و کتابخانه ملی در
 تخصصی شناخته شده ایران (۱۲) مرکز و کتابخانه (مورد مطالعه) قرار گرفته است.
 پرسشنامه مفصلی تهیه شده و کارکنان مرکز آنرا به مراکز و کتابخانه های مربوطه
 برده اند که یا مدیران و مسئولان مراکز و کتابخانه ها خود پاسخ پرسش ها را نوشته اند
 و یا در برابر پرسش ها، پاسخ های لازم را داده و کارکنان مرکز اسناد و مدارک ملی
 پاسخ ها را وارد پرسشنامه کرده اند. این طرح بطور عمده مراکز و کتابخانه های
 تخصصی واقع در تهران را مورد بررسی قرار داده و تاریخ تهیه آن سال ۱۳۵۹
 است. پرسشنامه پنج، حاوی ۲۴ صفحه به پنج بزرگ است. صفحه ۲۴ مربوط به
 بیان مشکلات، نتایج و نارسائی های موجود در مرکز و کتابخانه تخصصی است. از
 ۱۲ مرکز اسناد و کتابخانه تخصصی، شش نفر از مسئولان، به سؤالات صفحه ۲۴
 جواب نداده اند. مطالعات و نتایجی که در این باره از مسئولان ۱۲ مرکز و کتابخانه
 در صفحه ۲۴ پرسشنامه آمده است، استخراج شده و تدوین گردیده که در
 اینجا چند مورد اساسی آن ذکر می شود:

۱- عدم توجه مقامات تصمیم گیرنده به کتابخانه و مرکز (و آنچه کلاً از این امر

ناشی می شود: کمی بودجه، کمبود نیروی انسانی متخصص و مانند اینها)

- نداشتن سیاست مشخص و لذا نداشتن امکان برنامه ریزی از اطلاعاتی
- نداشتن ثبات در برنامه ها و در نتیجه متوقف شدن طرح های مورد نظر
- در مراحل مختلف اجرا
- عدم ارتباط و همکاری با مراکز مشابه در داخل و خارج یا ارتباط بسیار اندک
- و همچنین عدم درآوردن نتیجه تکنولوژی ها و سفارشات مورد نیاز به کاری و انجامه کاری
- نداشتن امکانات کافی برای انتشارات و اشاعه اطلاع
- مشکل بازیابی اطلاعات با بزرگ شدن مجموعه
- نداشتن نیروی متخصص و کار آزموده یا کمبود آن
- نداشتن فضای کافی برای مدارك موجود و گسترش آینده مجموعه
- بی بهره بودن از حداقل امکانات و تجهیزات لازم
- عدم اختیارات مدیران کتابخانه ها و مراکز بنحوی که در تصمیم گیریها دخالتی ندارند •
- اقدامات بدون ارتباط با هدف و اصول یا مراکز و کتابخانه ها مانند مثلاً " برای کتابخانه یا مرکز " کتاب با و مد ارتکی فراهم می شود که چاره آید از آن کتابخانه یا مرکز نیست و فقط جا اشغال می کند •

۲- نارسائی‌ها ، نقائص و مشکلات ۱۰ مرکز اسناد و مدارك كشور- در رساله ای تحت عنوان "بررسی مراکز مدارك در ایران" که پایان نامه فوق لیسانس دانشگاه تهران است به معرفی ده مرکز مدارك عمده در ایران پرداخته شده است . در این رساله ، هدف ، وظایف ، فعالیت ها و خدمات هر يك از مراکز مورد نظر توضیح داده شده و در پایان ، نارسائی‌ها ، نقائص و مشکلات کار این مراکز در کلی مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است . در اینجا مهمترین نکات فهرست وار بازگسو می شود :

— با توجه به بازده این مراکز به طور صریح می توان گفت که فعالیت های هر يك از این مراکز باستثنای مرکز مدارك علمی در سطح يك مرکز مدارك نیست کار این مراکز هرگز عبارت از تحقیقات و پژوهش های علمی و پژوهشی نیست . بر اساس سیاست درستی انجام نمی گیرد و با توجه به هدف ها و و ایل مرکز جامع و مانع نیست . بر این اساس نكارد غیره نیز پربشان و مبهم است . بازیابی اطلاعات بدون داشتن روش های و در بعضی موارد تنها به یاری حافظه متعبدیان صورت می گیرد . باید گفت که غالب این مراکز مدارك

مراکز "مدیریت‌پذیر" است:

— این مراکز با استثنای یکی دو مورد، هیچگونه فعالیتی در زمینه‌های مختلف از قبیل انتشار نشریات، بوکت‌های خبری، تهیه کتابشناسی و فهرست‌های موضوعی ندارند.

— مراکز مورد بررسی بیشتر در وزارتخانه‌ها و سازمان‌های مختلف، به منظور برآورده ساختن انتیاجات علمی همان وزارتخانه و یا سازمان مربوط ایجاد گردیده است. این وابستگی اکثر "موجب ظهور اشکالات در زمینه کار آنها می‌گردد. هر طرح جدیدی در مرکز باید با داور واحد دیگری بررسی و انجام گیرد. کتابدار متعصب در مرکز فقط مسئول اداره مرکز است و از تصمیم‌گیری فنی محروم است.

— کمبود نیروی انسانی در جهت برآوردن هدفهای مرکز، از مشکلات عمده اکثر مراکز مدارک است.

— مراکز مورد دار از فعالیت‌ها و اقداماتی که در زمینه‌های مشابه کار آنها در مراکز دیگر انجام می‌گیرد، اطلاعی ندارند و این عدم ارتباط آنها موجب دوباره تازی و اتلاف بودجه و نیرو می‌شود. اطلاع از برنامه مبادله

مدارک و تقاضای سازمان این تخصصی و تحقیقاتی در سایر کشورها آگاهی از انتشار مدارک علمی در سطح جهانی بمنظور بهره گیری از تجربیات و اقدامات انجام شده ، در اکثر مراکز مدارک علمی موجود در ایران ، معمول نیست .

باری اکنون که تا محدودی تقاضای نارسائی ها و مشکلات مراکز اسناد و مدارک کشور آشکار گردید به فصل پنجم پرداخته می شود تا در آنجا اهمیت و لزوم ایجاد نظام ملی اطلاع رسانی در ایران و چگونگی تشکیل این نظام مورد بررسی قرار گیرد :

نظام ملی اطلاع رسانی و چگونگی تشکیل آن

۱- چنانچه گفته در اهمیت اطلاع رسانی (اهمیت اطلاع رسانی در کار تحقیق و در کار تصمیم گیری ، مدیریت و برنامه ریزی) - کارایی انسان بدون استفاده از اطلاعات ، کاهش پذیری محدود است . اطلاعات خود موجب اطلاعات تازه می شود . دانشمندان با تحقیقات خود اطلاعات موجود را اعتبار و تازگی می بخشند . تحقیق و سیستم تحقیقاتی نیازمند وسایلی است . از مهمترین این وسایل ، وجود آخرین اطلاعات

لازم" است و آخرین اطلاعات لازم نیز عمدتاً " از طریق مراکز مدارک ملی و موسسات اطلاع رسانی بدست می آید .

گفته میشود که امروز در کشورهای پیشرفته جهان یک نفر محقق حدود بیست درصد از وقت تحقیق خود را صرف آگاهی از تحقیقات مشابه در جهان ، کسب اطلاعات جدید و آمارهای مربوط می کند که بررسی فهرست ها ، مقاله نامه ها ، چکیده ها ، نمایه ها و شرکت در اجتماعاتی از قبیل کنفرانس ، بحث و سمینار از اهم آنها است . بدون اطلاع رسانی و دکومانتاسیون محقق نمی تواند از حد اکثر استعداد و توانائی خود استفاده کند . بدون اطلاع رسانی و دکومانتاسیون ، محقق تنها است و ارتباط او با آنها که پیش از وی در راه او قدم نهاده اند ، قطع است . باید از آنها دیگر محققان تا زمان او انجام داده اند ، آگاه شود تا واقعا " بتواند تحقیق بکر " و کار تازه ارائه کند .

مقامات دولتی ، مدیران و برنامه ریزان نیز در کنار تصمیم گیران و برنامه ریزان دولتی ، درست سازمان ها ، نیازمند اطلاعات دقیق هستند . توجهی که امروز در جهان به تاسیس و نوسازی مراکز مدارک و اسناد می شود ، تنها زائیده شیفتگی به کارظم و

تحقیق نیست بلکه به‌طور کلی محلول ضرورت‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، آموزشی و فرهنگی است. امروزه اطلاعات را نوبی سرمایه ملی بحساب می‌آورند و نقش آنرا در تضمین پیشرفت‌های جامعه، مصالح دار قرار می‌دهند. واقعیت اینست که سازماندهی و استفاده صحیح و همه جانبه از این سرمایه ملی تاثیر بسزیا در پیشرفت اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی جامعه دارد. اصولاً "بسیاری از صاحب داران، فعالیت‌های مربوط به گردآوری، ذخیره و بازبایی و اشاعه اطلاعات علمی (اطلاعات در همه زمینه‌های علوم پایه و علوم طبیعی و فنی و علوم اجتماعی و انسانی و فرهنگ را عموماً "اطلاعات علمی می‌نامند) را پشتیبانه هرگونه برنامه ریزی و شـرح رشد و توسعه اقتصادی و اجتماعی دانسته اند. غالب مشکلات مملکتی را با استعانت از دکومانتاسیون آسانتر می‌توان حل کرد. با استفاده از اطلاع رسانی بهتر می‌توان تصمیم گرفت و به عبارت گویا تر بدون استفاده از اطلاعات اصلا نمی‌توان تصمیم درست گرفت. متأسفانه در ایران تاکنون مقامات دولتی و برنامه ریزان و مدیران به اهمیت اطلاعات توجهی نداشته اند و ضمن تحقیق نیز آنچنان جدی و وسیع نبوده است که به این مهم التفات کافی مبذول گردد.

در ایران محققین از کار و تحقیقات یکدیگر تنها برحسب اتفاق، ممکن بوده است. آگاه شدند • بین محققان و دولت و باشی، خصوصی نیز در واقع هیچگونه ارتباط و پیوندی برقرار نبوده است • محقق برای خود بی تحقیق می‌کرده • «سنا» در ارتباط با کشورهای پیشرفته صنعتی به هر حال به نوعی مسائل خود را حل می‌کرده اند و دولت هم برای خودش تصمیم می‌گرفته است •

۲- سازمان‌های اطلاعات - راجع به اهمیت اطلاع‌رسانی و دکومانتاسیون در کار تحقیقاتی و در کار تصمیم‌گیری، «مدیریت» و برنامه ریزی اشاراتی شد • حقیقت اینست که در دنیای امروز دستیابی به اطلاعات، به عنوان بخشی از حرکت جامعه در راه توسعه و پیشرفت، امری پذیرفته شده است • هر کشور مستقیماً باید در فراهم آوردن موجبات، «مقدمات»، امکانات و تسهیلات دستیابی آزاد به انواع اطلاعات و در همه سداوح کوشا باشد •

اما نباید پنداشت که هرگاه در مملکت تعدادی (ولو تعداد زیاد) مرکز اسناد بوجود آمده به خود همه نیازهای اطلاعاتی برآورده می‌شوند • اولاً " باید دید که این مراکز اسناد هر کدام واقعاً " " مرکز اسناد " است یا نه " ثانیاً "

اینکه آیا بین این مراکز همکاری و هماهنگی و یکپارچگی واقعی و عمیق وجود دارد یا ندارد •

پس خواست اصلی باید تشکیل مراکز اسناد واقعی ناشی از نیازهای مبرم جامعه و ایجاد وحدت و هماهنگی کامل بین این مراکز باشد • ایجاد وحدت و هماهنگی کامل بین مراکز اسناد نیز فقط در سایه پیروی از یک سیاست مشترک اطلاع رسانی میسر خواهد شد • این همان چیزی است که " سازماندهی اطلاعات " نامیده میشود • سازماندهی اطلاعات لازم است زیرا تنها با ایجاد آن امکانات و تسهیلات کافی در راه تحقیقات علمی و در راه تصمیم گیری و برنامه ریزی و مدیریت صحیح فراهم می شود • هدف از سازماندهی اطلاعات باید بوجود آوردن امکان دسترسی کامل و سریع به نتایج تحقیقات انجام گرفته باشد •

بدون سازماندهی اطلاعات ، بسیاری از امکانات مفید علمی و فنی مجال بروز نمی یابد و تصمیم گیری ها و برنامه ریزی ها مانند ویر و مدیریت اندک و بی ثمر می شود و مؤثرتر از همه اینکه دوباره تکرار شدت می گیرد که در ایران تاکنون متأسفانه چنین بوده است • • •

برای اینکه کار مراکز اسناد و کتابخانه های تخصصی هماهنگ شود ابتدا باید

به فعالیت و نحوه کار کلیه این مراکز و کتابخانه ها در کشور آشنایی پیدا کرد تا بتوان برنامه دقیق و روشنی برای هماهنگی آنها طرح ریزی نمود. طرح " شناسائی مراکز اسناد و کتابخانه های تخصصی " و نیز طرح " بررسی جریان اطلاعات در واحدهای توکید کننده و مصرف کننده اطلاعات علمی و فنی " که وسیله مرکز اسناد و مدارک علمی تهیه شده و به مرحله اجرا درآمده اند تا حدودی در رسیدن به این مدارک کمک نموده اند. مهمترین نتیجه ای که این طرحها تا کنون به آن دست یافته همان وجود نامآهنگی و عدم توازن در منابع اطلاعاتی و خدمات مراکز اسناد و کتابخانه های تخصصی کشور است.

۳- ایجاد نظام ملی اطلاع رسانی در کشور - سازماندهی اطلاعات در شکل ملی و کامل شود همان ایجاد نظام ملی اطلاع رسانی در سطح کشور است. بسیاری از کشورهای بزرگ صنعتی که دارای مؤسسات اطلاع رسانی پرمیخته و مجهز نیز هستند، اکنون به این حقیقت پی برده اند. در ایران نیز باید نظام ملی اطلاع رسانی هر چه سریعتر و دقیقتر سازمان داده شود. فکر ایجاد نظام ملی اطلاع رسانی فکری نیست که بتوان در آن شک کرد و آنرا به سود و به مصلحت جامه نداد نیست.

۴- جهت گیری تشکیل نظام ملی اطلاع رسانی - در تشکیل نظام اطلاع رسانی

(اعم از متمرکز و غیر متمرکز و نیمه متمرکز) پیش از هر چیز و مقدم بر همه ، سیاست تحقیقاتی و به تبع آن سیاست اطلاعاتی کشور است که باید بوسیله دولت دقیقاً مشخص و روشن شود . سیاست تحقیقاتی و سیاست اطلاعاتی نیز باید مناسب با ترکیب سیاست اقتصادی ، اجتماعی و فرهنگی مملکت و منعکس کنند . نیازهای بخش های مختلف جامعه باشد . از اینجا است که تعیین اولویت های اطلاعاتی نیز منعی پیدا میکند . تعیین اولویت های اطلاعاتی یعنی تعیین آن اطلاعاتی که مملکت در قدم اول به آنها نیازمند است . در اعلام ملی اطلاع رسانی باید قابلیت جوابگویی کامل و دقیق به نیازهای اطلاعات در سطح ملی و اولویت های رشد و توسعه را داشته باشد . در اعلام ملی اطلاع رسانی دو امر حائز اهمیت اساسی خواهد بود یکی از این دو امر مربوط به جنبه های حقوقی و قانونی اعلام ملی اطلاع رسانی است (بمناسبت تحریم اعلام ، «حتماً» باید اقدامات قانونی لازم بعمل آید) و دیگری مربوط به امور مالی نظام ملی اطلاع رسانی است (بی شبهه اجرای درست طرح های نظام ، پیشبرد کارها و جذب نیروی انسانی متخصص و باصلاحیت ، بدون بودجه کافی و تامین نیازهای مالی ممکن نیست) .

اما در تشکیل نظام ملی اطلاع رسانی از لحاظ سازمان و تشکیلات، باید دانست که در این امر نخست به یک " هسته اصلی مرکزی" یا " مرکز ملی" یا " مرکز هدایت" نیاز است. این هسته یا مرکز باید طرف وثوق و اطمینان همه مراکز اسناد و مدارک کشور باشد و بتواند اعتماد و اطمینان همه موسسات تحقیقی، محققان و تصمیم‌گیران و مدیران و برنامه ریزان مملکت را کاملاً به خود جلب کند و این البته کار آسانی نیست. به جهت نام ملی اطلاع رسانی متشکل خواهد بود از:

— مرکز هدایت (یا هسته مرکزی یا مرکز ملی و هر چه از این گونه که بتوان به

آن نام نهاد)

— واحدها و اجزاء تشکیل دهنده نظام

باید توجه داشت که رابطه و نحوه رابطه واحدها و اجزاء باید یگانه از

یکطرفه، بویا مرکز هدایت از طرف دیگر در نظام ملی اطلاع رسانی دارای اهمیت بسیار است.

۵— راجع به هدف، وظایف، خدمات و برنامه های نظام ملی اطلاع رسانی

۵-۱— هدف کلی نظام ملی اطلاع رسانی ایران را مثلاً هر نظام

ملی اطلاع رسانی دیگر می‌توان «نخین بیان کرد»؛ فراهم آوردن موجبات «مقدمات
توازن» امکانات و تسهیلات «بصورت نظام یافته» جهت دستیابی به اطلاعات ملی و
تخصصی در سطح ملی.

اما هدف‌های نظام ملی اطلاع رسانی را (مثلاً هر نظام ملی اطلاع رسانی دیگر)
نیازهای ماحول و اولویت‌های برنامه‌های عمرانی ملی و رشد و پیشرفت مملکت، تعیین می‌کند.
۵-۲- و لایه دوم نظام ملی اطلاع رسانی باید اطلاعات را به نحو جامع و دقیق،
در دسترس محققان، تصمیم‌گیران، مدیران و برنامه‌ریزان در سطح مملکتی قرار دهد.
اما باید دانست که تنها دسترسی به اطلاعات جامع و دقیق «نیست» - مسأله
اساسی اینست که این اطلاعات، «سریع‌تر به موقع به دست استفاده کننده برسد»
اطلاعاتی که به موقع به دست استفاده کننده نرسد، «با اینکه اصلاً نرسد هیچ
تفاوتی ندارد» - همین‌آنکه بدون استفاده از اطلاعات یا براساس اطلاعات ناقص
نمی‌توان تصمیم درست گرفت یا تحقیق عمیق کرد، براساس اطلاعات کهنه نیز هر چند
هم که جامع و دقیق باشد - نمی‌توان به درستی و به موقع تصمیم گرفت یا تحقیق
تازه ارائه کرد» - پس در نظام ملی اطلاع رسانی اطلاعات هم باید جامع و

دقیق باشد و هم سریع و به موقع در دست استفاده کننده قرار گیرد .

مساله دیگر مساله هزینه استفاده از خدمات اطلاعاتی است که گاه بسیار

گران است چنانکه مثلاً " استفاده از نوارهای اطلاعاتی کتابخانه ملی پزشکی آمریکا

بعلت هزینه زیاد برای خیلی از استفاده کنندگان عملاً " مقدور نیست . بدینگونه

دنام ملی اطلاع رسانی باید دسترسی به اطلاعات را با حداقل هزینه تضمین کند .

پسینا بر آنچه گفته شد دنام ملی اطلاع رسانی باید : ۱- دسترسی به اطلاعات

را بنحوی جامع و دقیقه ممکن سازد ، ۲- دسترسی به اطلاعات جامع و دقیق را سریع

و به موقع ممکن سازد و ۳- دسترسی به اطلاعات جامع و دقیقه را سریع و به موقع

با حداقل هزینه ممکن سازد .

۳-۵- خدمات- دنام ملی اطلاع رسانی با توجه به نیازهای اطلاعاتی

در سطح ملیت باید بتواند انواع خدمات اطلاعاتی از قبیل خدمات انتشاراتی ،

خدمات مرجع ، خدمات اسامی اطلاعاتی ، کتابشناسی ها ، مقاله نامه ها ،

فهرست های موضوعی ، فهرست مند رجات ، بک کید ه نویسی و نمایه سازی و ترجمه

را ارائه کند .

کدام برنامه ها - بعد از آنکه هدفهای نظام ملی اطلاع رسانی به طور دقیق از هر جهت تعیین شد ، باید نظامی یا سیاست نام ، تعیین شود و آنگاه برنامه ریزی های لازم به عمل آید .

نظامی یا سیاست ، نشان دهنده گزینش یکی از اشکال گوناگون فعالیت جهت رسیدن به هدف است و برنامه ریزی ، کوشش برای طی کردن راه گزیده شده است .

برنامه ریزی باید انعطاف پذیر باشد و باید بتوان موفقیت یا عدم موفقیت آنرا ارزیابی کرد چرا که توسعه و بهبود برنامه ها در هر زمان جزو کارهای اساسی نظام ملی اطلاع رسانی خواهد بود .

نام کارهایی که نظام ملی اطلاع رسانی باید انجام دهد - بعد از آنکه سیاست تحقیقاتی و سیاست اطلاعاتی "ملکوت کاملاً" مشخص شد و دولت به طور قاطع تصمیم به ایجاد نظام ملی اطلاع رسانی گرفت ، باید وثایق این نظام به طور دقیق مشخص و اعلام گردد . اما شرح و تالیف نظام ملی اطلاع رسانی هر سال که مدون شود کارهایی هستند که نظام ملی اطلاع رسانی بر سران باید انجام دهد . چند مورد از

(۴)

مهمترین این کارها بقرار زیر است:

۱-۶- آگاه کردن تصمیم گیران ، مدیران و برنامه ریزان به اهمیت کار اطلاع رسانی - نظام ملی اطلاع رسانی باید ارزش و اهمیت کار خود را در تدایم سیاست توسعه اقتصادی و اجتماعی و در تدایم سیاست ملی انتقال تکنولوژی نشان دهد و استفاده کنندگان اطلاعاتی در تمام سطوح را به نقایند مات اطلاع رسانی واقف گرداند و محققان و تصمیم گیران و واحدهای اجرایی در تمام زمینه ها را به استزوم استفاده و بهره برداری از اطلاعات تخصصی باور مند کند .

۲-۶- بررسی نیازهای اطلاعاتی جامعه ایران - تجزیه و تحلیل مشروح و جدی و ودقیقه از نیازهای اطلاعاتی دستگاههای دولتی در ارتباط با الیف آنها و همچنین تجزیه و تحلیل مشروح و جدی و ودقیقه نیازهای اطلاعاتی گروههای مختلف استفاده کنندگان اطلاعات در زمینه های تحقیقاتی ، صنعتی ، آموزشی و غیره جزو کارهای اساسی نظام ملی اطلاع رسانی باید باشد .

۳-۶- تامین نیروی انسانی و جذب افراد متفهم - نظام ملی اطلاع رسانی

باید در تامین نیروی انسانی و جذب افراد ماهر و متفهم و کارداران که برای انجام

۴ . تشکیل کمیته ای این موارد را در متبع ذکر شده در پانویس شماره (۱) صفحه ۱۶

ملاحظه فرمائید .

وظایف و پیشبرد هدفها نیاز لازم است، «همواره کوشا باشد».

به عنوان اصل ضروری در برنامه ریزی تامین نیروی انسانی و پیش بینی نیازهای آینده، نظام ملی، باید بررسی های جامع و دقیق از منابع ملی نیروی انسانی موجود بعمل آید. نظام ملی باید در تربیت نیروی انسانی از طریق برنامه های آموزشی هیچگاه غفلت نکند. طی دوره های آموزشی بوسیله کارکنان نظام، موجب مهارت بیشتر این کارکنان و دید وسیعتر آنها در توسعه و بهبود کیفی خدمات اطلاع رسانی و کارآیی بیشتر کل نظام خواهد بود.

۷-۱- ارتباط و همکاری با نظام ها و مراکز اطلاع رسانی کشورهای دیگر-

نظام ملی اطلاع رسانی از ارتباط و همکاری با نظام ها و مراکز اطلاع رسانی کشورهای دیگر و سازمان ها و مجامع اطلاع رسانی بین المللی و حتی عضویت در بعضی مجامع بی نیاز نیست و باید با این مراکز و سازمان ها و مجامع به "داد و ستد" اطلاعات و به مبادله تجربیات بپردازد.

۷-۵- برنامه ریزی تکنولوژی اطلاعاتی - نظام ملی اطلاع رسانی باید به امر

کاربرد تکنولوژی اطلاعات، توجه مهمی مبذول بدارد تا حداکثر استفاده از منابع

اطلاعاتی به عمل آمده و نظام ملی اطلاع رسانی به مرحله سازگاری با استانداردها^۱
قابل اجرا برسد • واقعیت اینست که نظام ملی در صورتی می تواند وظایف خود را
بنحواحسن انجام دهد که از اختراعات و وسایل ارتباطی جدید در زمینه^۲
اطلاع رسانی حداکثر استفاده را بکند •

Islamic Republic Of Iran
Ministry Of Culture and Higher Education

An Outline of Information Systems in Iran and Some Other Countries

Part I

INFORMATION SERVICES IN IRAN

SECTION Three

A Review Of Information System in Iran

Tehran

IRANIAN DOCUMENTATION CENTRE

1982